

Ks. prof. ucz. dr hab. Jarosław Babiński
Katedra Teologii Dogmatycznej
Wydziału Teologicznego UKSW
w Warszawie

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Karoliny Rachwał,

pt.: *Data Ostatniej Wieczerzy i jej wpływ na celebrację Wielkiego Tygodnia
w Kościele do X wieku,*

napisanej na Wydziale Teologicznym

Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie
pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Szymona Drzyżdżyka,
Kraków 2022, ss. 166.

Nikt nie ma wątpliwości co do znaczenia dla badań teologicznych aspektów historycznych. W metodologii wyróżnia się nawet tzw. teologię historyczną, w zakres której wchodzi teologiczne nauki biblijne, patrologia, historia Kościoła i historia dogmatu (historia teologii), „obudowane” odniesieniami do nauk historycznych i nauk o literaturze. Poznawanie rozwoju doktryny, odkrywanie rozumienia prawd wiary, jak i formuły pobożności oraz mentalności religijnej człowieka w kontekście społeczno-kulturowych uwarunkowań jest sprawą bezspornie fascynującą. Swego rodzaju zaproszeniem z tak uprawianą teologią wydaje się być przedstawiona do recenzji praca doktorska pani mgr. lic. Karoliny Rachwał: *Data Ostatniej Wieczerzy i jej wpływ na celebrację Wielkiego Tygodnia w Kościele do X wieku.*

Problem sformułowany w temacie, z którym pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Szymona Drzyżdżyka zmierzyła się Doktorantka jest poważny i trudny. (Takie właśnie powinny być tematy prac doktorskich). Wymagał od niej dużej naukowej odwagi. Konfrontacja z bogatym i różnorodnym materiałem źródłowym wymagała dyscypliny metodologicznej, precyzyjnej wiedzy i kompetencji, by całościowo, spójnie i wyczerpująco przedstawić badane zagadnienie w jego teologicznych i historycznych uwarunkowaniach.

Ogólne omówienie rozprawy

Całość rozprawy liczy 166 stron. Otwiera ją formalna prezentacja rozprawy (opis bibliograficzny, abstrakt, słowa kluczowe, s. 2) oraz *Spis treści* (s. 3-4), będący jednocześnie dobrym schematem wprowadzającym w zawartość

dysertacji. Kolejną formalną częścią jest *Wykaz skrótów* i *Wykaz tabel* (s. 5), a następnie *Wstęp* (s. 6-17).

Materiał badawczy został zorganizowany w cztery rozdziały (s. 18-154), które z kolei dzielą się na organizujące treść paragrafy i podparagrafy. Studium wieńczy *Zakończenie* (155-159). Całość zamyka *Bibliografia* (s. 160-166), podzielona na takie działy jak: *Źródła*, *Literatura przedmiotu* i *Literatura pomocnicza*.

We *Wstępie* Autorka doprecyzowuje temat oraz zakres badań i analiz badawczych. Uzasadnia konieczność podjęcia tematu, określa cel i zakres swych badań. Prezentuje źródła, terminologię i metodę badawczą oraz strukturę rozprawy.

Kolejne rozdziały są konsekwentną próbą wieloaspektowego ukazania i zinterpretowania sformułowanej w temacie aporii.

Pierwszy rozdział: *Biblijne źródła chronologii wydarzeń paschalnych* (s. 18-44) stara się ukazać obecne w przekazach nowotestamentalnych przekazy dotyczące Ostatniej Wieczerzy. Skupiając się na przekazach synoptycznych, a następnie poddając analizie ewangelię Janową, uzasadnia także możliwość traktowania tych przekazów nie tylko jako kerygmatu, lecz również jako relacji historycznych.

Drugi rozdział: *Główne teorie dotyczące daty Ostatniej Wieczerzy* (s. 45-100) przedstawia w porządku chronologicznym kolejne próby rozwiązania kwestii jej terminu. Autorka stara się zaprezentować pojawiające się w tym temacie poglądy, ale również kreśli tło historyczno-teologiczne ich powstania, jak również stara się ukazać ich wzajemne przenikanie, nawiązania czy inspiracje.

Trzeci rozdział: *Recepcja wydarzeń paschalnych w tradycji Kościoła katolickiego* (s. 101-137) to – możemy powiedzieć – sformułowanie odpowiedzi na problemy zasygnalizowane w rozdziale drugim, pojawiające się w przestrzeni teologii, jak i życia wspólnoty Kościoła. Uwzględnienie chronologii ich rozwoju pokazuje symfoniczność życia Kościoła, w którym współbrzmia: teologia, liturgia, kerygmat, uwarunkowana kulturowo i społecznie mentalność religijna.

Czwarty rozdział: *Wnioski wynikające z analizy zebranego materiału* (s. 138-154) ma charakter prakseologiczny. Doktorantka zbiera w całość przedstawione we wcześniejszych rozdziałach swoje dokonania, dokonuje ich oceny i formułuje wnioski.

Całość pracy wieńczy syntetyczne i jasno sformułowane *Zakończenie* (s. 155-159). Stanowi próbę podsumowania dokonanych w pracy analiz.

Ocena metodologiczno-formalna rozprawy

Praca doktorantki Karoliny Rachwał spełnia wymogi pod względem metodologiczno-formalnym, stawiane dysertacjom doktorskim. Autorka swe wywody przeprowadza w sposób przejrzysty, klarowny i zgodny z

obowiązującymi zasadami współczesnej metodologii. Konsekwentnie realizuje założenia sformułowane we *Wstępie*.

Praca została oparta na bardzo różnorodnej bazie źródłowej, której domagał się zarówno zakres tematyczny, jak i metoda badań. Mamy tu więc do czynienia z odniesieniem do Pisma Świętego, literatury między- i okołotestamentalnej (źródła qumrańskie), patrystycznej, jak i tekstów reprezentujących antyczną literaturę „pogańską”. To wszystko zanalizowane zostało w odniesieniu do kompetentnej literatury przedmiotu z zakresu teologii oraz historii, mającej związek z badanym tematem. Jest ona wykorzystywana w sposób kompetentny i poprawny. Autorka dysertacji potrafi w twórczy sposób z niej korzystać, popierając nią swoje tezy i przedstawiając rzetelnie kolejne zagadnienia w porządku wyznaczonym planem dysertacji.

Mankamentem rozprawy wydaje się tendencja zbyt szczegółowego tłumaczenia rzeczy oczywistych lub pobocznych, nie mających znaczenia dla głównej myśli naukowego dyskursu. Drobiazgowo, wręcz trywialne wyjaśnienia, np. charakterystyka grup społeczno-religijnych w Izraelu (s. 49), opis powstania Machabeuszy, historia zwojów qumrańskich (s. 73-76), opis historii esseńczyków (s. 95-96) wydają się zbędne.

Jednocześnie pojawiają się tematy w jakiś sposób zasygnalizowane, wprowadzone, a potem nie podejmowane i nierozwijane. Ma to miejsce np. w kwestii ofiar i czasu ich składania (s. 52), czy też w związku z tematem liczenia czasu (s. 56). Doktorantka podsumowuje: „Stwarza to pewne możliwości dla biblistów”. Rodzi się naturalnie pytanie – jakie możliwości?

Należy docenić dobre wprowadzenia do poszczególnych części pracy, ale też zauważyć brak jasno wydzielonych podsumowań. Tą ostatnią kwestię jednak w pełni równoważy świetnie napisany rozdział czwarty o charakterze wybitnie podsumowującym. W takim wypadku zasygnalizowany brak jest w pełni uzasadniony.

Generalnie materiał jest przedstawiony przejrzyście i poprawnie, jednak zdarzają się nieścisłości i nieporadności stylistyczne. Najwięcej wątpliwości budzą sformułowania na stronie 140: „Sobory mimo swej bogatej historii i mylnego czynnika ludzkiego usystematyzowały naukę Kościoła odnośnie do tych prawd. (...) Pod kątem teologicznym burzliwe dyskusje nie milkły mimo kanonów dogmatycznych”. Pojawiają się też błędy interpunkcyjne. Braki te, na szczęście, nie umniejszają wartości merytorycznej rozprawy i nie stanowią przeszkody, by zrozumieć przedstawiane w niej treści – język pracy jest prosty i komunikatywny.

Doktorantka z niewiadomych przyczyn konsekwentnie unika w przypisach słowa „tamże”, powszechnie stosowanego w przypadku, gdy raz lub więcej z kolei odwołujemy się do tej samej publikacji w przypisach.

Zbędne wydaje się też w bibliografii i przypisach dookreślanie cytowanych autorów przez słowo „święty”.

Zauważa się spójność i metodologiczną konsekwencję w przedstawianiu kolejnych zagadnień, tak w ramach rozdziałów, jak i paragrafów. Celną są analizy tekstów źródłowych i dobry ich dobór. Treść dysertacji świadczy o biegłości Autorki rozprawy na płaszczyznach wyznaczających metodę pracy. Pani Karolina Rachwał stawia sobie za cel zaprezentowanie całościowych syntez poszczególnych zagadnień, które stanowią treść kolejnych rozdziałów dysertacji. Czyni to dogłębnie i kompetentnie. Nadto, w całości analiz, obecnych w dysertacji, dostrzec można samodzielność myślenia i dobre rozeznanie w badanym materiale.

Ocena merytoryczna rozprawy

Niewątpliwą zasługą Autorki omawianego studium jest fakt, że w sposób kompetentny i całościowy starała się narzędziami nauk teologicznych, posiłkując się metodami charakterystycznymi dla nauk historycznych, ująć zagadnienie nowe i dotychczas całościowo niezbadane w literaturze teologicznej. To wartościowa i całościowa synteza, uwzględniająca dostępne źródła i literaturę przedmiotu.

Wysiłek włożony w stworzenie tej syntezy – uporządkowanej, celnie i spójnie referującej kolejne zagadnienia składowe, należy docenić i uznać za próbę oryginalną, twórczą i wartościową.

Doktorantka przestawiła temat nowy, niełatwy, jeszcze niezbadany, umiejętnie posługując się metodami, właściwymi dla jego realizacji. Dokonała mianowicie syntezy dostępnych w źródłach i literaturze przedmiotu informacji, składających się na badane zagadnienie, by poddać je następnie głębokiej analizie. Posiłkowała się tu w dużej mierze metodami charakterystycznymi dla nauk teologicznych, jak i historycznych. Wiązało się to z chronologicznym podejściem do badanego problemu, by ukazać ewolucję i rozwój poglądów na temat daty Ostatniej Wieczerzy. Dlatego praca jawi się jako kompetentna synteza badanego problemu i to właśnie stanowi jeden z elementów, każącym uznać ją za wartościową i potrzebną. Co więcej, również wyprowadzone z badań wnioski i podsumowanie pokazują zasadność podjęcia tego tematu, jak i potwierdzają rzeczowość jego zrealizowania. Zaprezentowana dysertacja charakteryzuje się solidnością analiz i umiejętnością tworzenia całościowej i jasnej syntezy problemu. To właśnie uznać należy za szczególną wartość niniejszej dysertacji.

Biorąc pod uwagę ilość przebadanego materiału, wydaje się to być kompetentne i wyczerpujące ujęcie tematu. Problem podjęty w pracy niesie z sobą, co Autorka zauważa, pytania o dalsze możliwości rozwoju badanej tematyki. Możliwości te zostały zaprezentowane we *Wnioskach* poprzez przedstawienie efektów dokonanych analiz. Stanowią one także potwierdzenie możliwości korzystania w teologii z metodologii innych nauk oraz uprawiania dialogu między teologią a innymi dziedzinami wiedzy, w tym przypadku z naukami historycznymi. Jest to dużą wartością i walorem pracy. Jawi

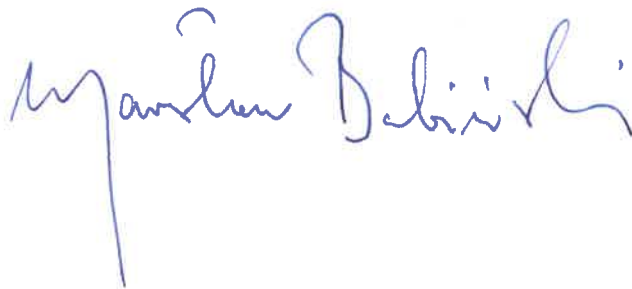
się ona bowiem nie tylko jako synteza badanego zagadnienia, ale i rysuje otwarte perspektywy dla badań teologicznych i interdyscyplinarnych czy coraz modniejszych – transdyscyplinarnych.

W związku z lekturą pracy Recenzent pozwala sobie postawić następujące pytania do dyskusji. Doktorantka celnie ukazuje rozwój rozumienia pojęcia historyczności (naukowa historia to dopiero „wynałazek” nowożytny, przedtem rozumiana jest nieco inaczej, chociażby jako *ars*, jak to miało miejsce w ramach wykładanych od średniowiecza na uniwersytetach *septem artes liberales*). W związku z tym

1. Jaką rolę powinny pełnić w teologii nauki historyczne? Czy aktualne ich wykorzystywanie jest właściwe czy też inaczej należałoby podjąć do stwarzanych przez nie możliwości?
2. Czy w kontekście doktryny o Opatrzności Bożej teologia korzystająca z narzędzi nauk historycznych, nie jest zagrożona historycyzmem?
3. Jakie widzi pani szanse – w kontekście tzw. rozwoju dogmatów – na ogłoszenie nowych twierdzeń teologicznych o takim statusie?

Wniosek końcowy

Recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane dysertacjom doktorskim. Podjęty temat został opracowany jasno i wyczerpująco. Monografia ma charakter źródłowy. Jej Autorka wykorzystwała chyba wszystkie materiały źródłowe związane z tematem, które solidnie i kompleksowo przebadane, otrzymują kompetentne i pełne rozwiązania. Również poprawna jest strona metodologiczna i metodyczna rozprawy. W oparciu o te przesłanki wnoszę do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie wniosek o kontynuowanie przewodu doktorskiego pani Karoliny Rachwał.

Warszawa, 2.09.2022 r.